

A szovjet tudomány és az OEE nemzetközi kapcsolatainak jelentősége

Modernizáció az 1950-es években

Az 1948-ban kizárólagossá váló államszocialista rezsimben a gazdaság különböző területein működő szakmai egyesületek a Műszaki- és Tudományos Egyesületek Szövetsége (MTESZ) ernyőszerkezet keretein belül működhettek. Ekkortól az Országos Erdészeti Egyesület (OEE) nemzetközi kapcsolatai is új értelmezést nyertek.

A MTESZ a tagszervezetei számára alapszabálymintát készített, amely tartalmazta az egyesület céljait és küldetését. Ez a dokumentum kinyilvánította, hogy a tagszervezetek a Szovjetunió kutatási eredményeit fogják propagálni.

A MTESZ arra kérte tagjait, így az Országos Erdészeti Egyesületet is, hogy rendszeresen küldjék meg azokat a külföldi folyóiratban megjelent cikkeket, amelyeket lefordítottak. A legtöbb esetben orosz nyelvű cikkekről volt szó. A MTESZ rendszeresen körbeküldte az oroszból lefordított szakkönyvek listáját. A kormányzati elképzelés szerint, annak érdekében, hogy felkészíthessék a gazdaságot az ötéves terv végrehajtására, vagyis, hogy az „valódi” fejlődést produkáljon, a műszaki kérdésekkel kapcsolatos gondolkodást is meg kellett változtatni.

Másképp fogalmazva, a szakmai elitnek be kellett bizonyítania, hogy képes a szovjet modell követő modernizáció megvalósítására. Ugyanezekben az években, ahogy a hidegháborús gondolkodás uralkodóvá vált, a magyar tudósoknak távol kellett maradniuk a nemzetközi fórumoktól. Szovjet szakértők látogattak Magyarországra – főként abból a célból, hogy „irányt mutassanak” –, de ezen túlmenően a magyar erdészek még az ún. Keleti Blokk tagállamainak tudósaival sem érintkeztek. *Rotb Gyula* az MTESZ vezetőinek arról panaszkodott, hogy bár a Földművelésügyi Minisztériumban tartott találkozón szó volt arról, hogy mi legyen a magyar álláspont az ENSZ Élelmészügyi és Mezőgazdasági Szervezetében (FAO), magyar küldöttség nem utazott a finnországi Erdészeti Kongresszusra.

Roth azon az állásponton volt, hogy a hasonló döntések a hatékonyság javulása ellen hatnak, s ezen belül külön is hátrá-

nyosan érinti az országfásítási tervet. Szabályt erősítő kivételként, az erdészet területén a nyárfahibridekkel foglalkozó *Koltay György* kapott lehetőséget arra, hogy előbb Belgiumban, majd Hollandiában részt vegyen a kutatási témájában rendezett konferenciákon. Koltay viszonylagos szabadsága nem volt véletlen. Az erdészet a nyárfát, különösen a kanadai nyárfát, az 1930-as évek óta az alföldi mezővédő erdősávok legfontosabb fajaként tartotta számon. Mivel a nyárfa gyorsan nőtt és majdnem olyan jó ipari alapanyagot szolgáltatott, mint a fenyő, a hibridek a szovjet típusú országfásítási programban is kulcsszerepet játszottak. A Sárváron működő Erdészeti Tudományos Intézet mindezen fejlemények metszéspontjában állt. Az intézmény 1954-ben hosszú távú és nagy volumenű nyárfahibrid programot indított.

években és később is jelentős hatása volt: az erdei élőhelyek biocönózisának tanulmányozása. Ezen személet jelentősége Magyarországról nézve is világos volt, s ennek megfelelően *Georgij Fjodorovics Morozov* *Az erdő élete* című munkájának fordítását az OEE is sokkal inkább sürgette, mint további liszenkóista cikkeket átültetését. Meg kell jegyezni, hogy *Majer Antal* erdőtipológiája az 1960-as évek elejére lényegesen összetettebb rendszer volt, mint Morozové. Ekkorra a magyar erdészetben a *Babos Imre* tájegység alapú felosztását és a kisebb léptékű tipológiát ötvöző gondolkodásmód volt meghatározó. Ez a szemlélet egyben utat nyitott egy, a nemzetközi trendekkel összhangban levő ökológiai gondolkodás számára.

Az egyesületi jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy a magyar szakemberek és kutatók érdeklődése jelentős részben a

Barátságos terefere „Kelet” (dr. H. Schönbach professzor, balról) és „Nyugat” (dr. W. Langner, jobbról) között

A szovjet és magyar tudományos elképzelések és programok közötti kölcsönhatást nem lehet megérteni anélkül, hogy a korabeli szovjet tudományosságot globális szöveggörnyezetbe helyeznénk. Különösen két tényező, a biológiai és ökológiai tudás jellemzőit. Emellett a modernizációs program hatása érdemel figyelmet. A szovjet biológia az 1950-es években nem csak „liszenkóizmus”, vagyis áltudomány volt. Legalább egy olyan irányzata is volt, amelynek az 1950-es

munkagépekre irányult. Első ránézésre a gépesítés pusztá propagandának is tűnhet, de az 1950-es években a szovjetizáció, a biológiai fenntarthatósággal kapcsolatos új elképzelések, gépek és modernitás egymással összefonódott jelenségek voltak. Utóbbi kettő nem korlátozódott a szovjet zónára.

1930 és 1950 között az erdészet globális napirendje jelentősen megváltozott. Az 1936-os magyarországi Erdészeti Világkongresszus legtöbb szekciója erdőmű-

velésről, illetve az összehasonlítható adatok szükségességéről és ezek előállításának módszeréről szolt. A harmadik világkongresszus 12 évvel később Helsinkiben ült össze. Az 1948-as eseménynek legalább három jelentős hozadéka volt. Egyrészt, az eddigieknél jóval nagyobb teret kapott az erdők és az ipari módszerek közötti kapcsolat. Másrészt, a kongresszus a szakpolitikai ajánlásokat is nagyobb hangsúllyal fogalmazta meg. Harmadrészt, nem volt hajlandó trópusi területeket a gyarmati hivatalnokok által reprezentált gyarmatokként kezelni. A negyedik világkongresszus során, az indiai Dehradunban az indiai kormányzat elérte, hogy a város-vidék kapcsolat és a népességnövekedés is megfelelő súllyal szerepeljen a témák között. Azt már a FAO igazgatója által elmondott megnyitóbeszéd is jelezte, hogy az erdősítés is felkerült a globális napirendre.

Amint azt *Kalmár Melinda* közel-múltban megjelent, a Szovjetunió és Magyarország viszonyát összefoglaló könyvében kifejti, a tudományos és technikai forradalom kulcsszerepet kapott a Szovjetunió stratégiai döntéseiben. A kihívásokat a Keleti Blokk országai is érzékelték és ezekre választ is adtak. Kalmár arra jut, hogy míg Sztálin és a korabeli Politbüro alulértékelték a második világháború utáni technikai forradalom jelentőségét, *Hruscsov* nagyon is tudatában volt annak.

A fásítás ebben az összefüggésben elmentmondásos képet mutat. A fásítási kampányt mint a nagy természetátalakítási program részét gyorsan felfüggesztették Sztálin halála után. Ez a döntés egyben véget vetett a sajátosan értelmezett természetvédelem korának és megnyitotta az utat az erdővel borított területek ásványkincseinek kizsákmányolása előtt. A Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának hangja, a Pravda ugyanakkor 1954-ben közölt egy cikket, amely a tudományos tevékenységük fokozására biztatja a tudományos szervezeteket. Utóbbi hírt az Országos Erdészeti Egyesület egy hónappal a cikk megjelenése után kapta meg. A Pravda cikke szinte egybeesett a Nagy Imre-kormány új szervezeti struktúrával kapcsolatos rendeleteivel. Valószínűleg a cikk és a növekvő autonómia is közrejátszott abban, hogy az elszigeteltség és a Szovjetunió kulturális-technológiai fejlettségével kapcsolatos kijelentések 1955-ben meglehetősen hirtelen tűntek el.

1956 elejétől az ERTI folyóirata rendszeresen közölt terjedelmesebb beszámolókat magyar tudósok külföldi tanulmányútjairól. Ezen utak jó része a Keleti

Blokk országaiba, Lengyelországba, az NDK-ba, Bulgáriába és a Szovjetunióba vezetett, de néhány beszámoló NSZK-beli és párizsi tapasztalatokról szolt. Ez a tendencia csúcsondott ki az 1956. szeptemberi budapesti nyárfa kongresszusban. A Keleti Blokk országaival folytatott tudományos csere 1957-ben új lendületet kapott. Néhány hónappal a tizenkét kommunista párt moszkvai találkozója előtt, a MTESZ-hez hasonló csehszlovák, lengyel, román, keletnémet és szovjet erdőszervezetek küldöttségei Berlinben gyűltek össze. Az esemény legfontosabb eredménye az volt, hogy deklarált célá vált a tanulmányutak gyakoribbá tétele és a nemzetközi szervezetekben való működés összehangolása a Keleti Blokk országai között.

Az OEE már 1955 tavaszán belekezdett a jugoszláv erdészekkel való cserekapcsolat szervezésébe, azonban a szovjet és a magyar vezetéssel 1948 és 1954 között rendkívül feszült, ellenséges viszonyban levő déli szomszédal csak két évvel később valósult meg közös program. A magyar erdészek előbb a jugoszláv erdészeti egyesület bledi konferenciáján vettek részt, majd június 19-én egy nagyobb küldöttség érkezett Újvidékre, ahol a hivatalos program szerint tíz napig tanulmányozták a jugoszláv erdészek kopárfásítás és üzemszerű erdőgazdálkodás terén elért eredményeit.

1957 augusztusában a jugoszláv erdészek magyarországi látogatása a homokos területek fásításának tanulmányozására irányult és a küldöttség a püspökkladányi és sárvári kutatóállomást is meglátogatta. Az évek óta tartó készülődés ellenére 1957 nyara valójában igen korai időpont volt, hiszen alig fél év telt el azóta, hogy Nagy Imre a Jugoszlávia nagykövetségén kért menekültstátust, aminek következtében a jugoszláv kormány és a Kádár-kormány hetekig tartó diplomáciai vitában állt egymással, s csak hetekkel voltunk az újabb szovjet-jugoszláv szakítás előtt.

1957–1958-ban hasonló csereprogram valósult meg bolgár, illetve román erdészekkel. A velük való kapcsolatfelvételt egy szokatlan kezdeményezés előzte meg. 1958-ban *Barthos Gyula*, a vadászírásairól és ornitológiai munkásságáról is ismert, akkoriban már nyugalmazott erdőmérnök, egyesületi tag, írt egy hosszabb tanulmányt a 20. század eleji erdélyi tarvágásokról. A tanulmány megküldésével egy időben arra kérte az OEE elnökségét, hogy támogassa újabb tanulmányútját, amelynek során felkeresné az ötven évvel korábban vizsgált területet.

Az elnökség a dokumentumok alapján támogatta az elképzelést, az azonban nem világos, hogy végül megvalósult-e a tanulmányút. Az bizonyos, hogy az OEE meghívta az ASIT-ot (az MTESZ romániai megfelelőjét), hogy vegyen részt az 1958. tavaszi vándorgyűlésen, s még abban az évben a kölcsönösség jegyében zajló tanulmányutakra került sor. Megjegyzendő, hogy a magyar küldöttségben két, az 1900-as évek elején Erdélyben született, vezető beosztásban dolgozó erdősz is volt: *Vass Sándor*, a debreceni erdészet ekkori igazgatója 1904-ben Szászrégenben született, míg *Boér Ferenc*, aki az 1960-as években vezette a Keszthelyi Állami Erdőgazdaságot, 1899-ben Kolozsvárott látta meg a napvilágot.

A román erdészek programjának középpontjában a szikes talajok fásítása és az ezzel kapcsolatos püspökkladányi kutatások, valamint a Balaton környéki kísérleti telepítések álltak. Az utóbbi régióban a román szakemberek a bükk- és nyárfa-hibrideket tanulmányozták. A kis létszámú bolgár delegáció programjában a homokfásítás, a mezővédő erdősávok telepítése, valamint a csemeterkek szerepeltek. A bolgár látogatás jelentőségét jelzi, hogy a három küldöttség közül csak ez utóbbit fogadta *Balassa Gyula*, az erdészeti ügyekért felelős helyettes miniszter. (A bolgár-magyar kapcsolat és látogatások szerepe az 1958–61 közötti kollektivizációs hullám kapcsán is jól dokumentált.)

A három küldöttség programja különbözött egymástól. A közös nevezőt a budapesti fogadás, valamint a Buda környéki hegyeken zajló kopárfásítás megtekintése jelentette. A román és a bolgár erdészek szabadejük jelentős részét a Balaton körül tölthették. A külföldi delegációk számára készített program azt jelzi, hogy a magyar erdészek büszkék és magabiztosak voltak az Alföldfásítás terén elért eredményeikre, valamint azt is, hogy nem tudtak hivatalos fogadást elképzelni a fővároson kívül.

Az 1970-es és 1980-as években ezek a kapcsolatok egyfelől a szakmai turizmus irányába fejlődtek tovább. A külföldi, gyakran az akkori vasfüggöny nyugati oldaláról érkező erdészek és vadászok programjának és útjainak szervezése az OEE fontos bevételi forrásává, sőt, MTESZ források híján, mozgásterének kulcsává vált. *[Ez utóbbit Király Pál szíves közlése alapján állítom – B.R.]* Másrészt, a regionális kapcsolattartás Pannónia Napok néven 1973-ban intézményesült, s ez a keret a mai napig létezik.

Balogh Róbert, történész